

I. C.
II
1301
L

Iorga.

Noua direcție în învățământul românesc

Patru conferințe
la Radio.

"Datina Românească"
Vălenii-de-Munte :: 1931.

Noua direcție în învățământul românesc

— patru conferințe la Radio —

de N. Iorga.

I.

Iubiți ascultători,

Este multă vreme de când n'am avut prilejul să vorbesc cu d-voastră.

Astăzi, când acest prilej se înfățișează, cred că este folositor, mai mult decât atât, cred că este o datorie să întru din nou în legătură cu ascultătorii miei cei nevăzuți, la cari țin fără să-i cunosc.

Nu mai este vorba de lămuriri cu privire la un subiect istoric sau literar.

Profesorul nu vorbește în această seară despre ceia ce i-a fost mai scump în viață.

În această seară și, la aceeași oară, Lunea viitoare, vorbește Ministrul Instrucțiunii Publice către d-voastră, pe cari nu vă vede, dar vă simte, cari sânteți învățători, profesori de toate gradele, cari sânteți părinți de copii, având grija învățaturii care se dă copiilor d-voastră și scopului pentru care copiii d-voastră sânt pregătiți în viață, Ministrul Instrucției vă vorbește pentru a înlătura zvonurile rău-voitoare și interesate, pentru a face să iasă, așa cum i-a fost intenția și așa cum s'a făcut, potrivit cu această intenție, realizarea bine chibzuită, și cuminte, care este marea schimbare pe care a ținut s'o introducă în învățământul nostru. Și, anume, astăzi va vorbi despre schimbările în învățământul primar.

Vom urma alte comunicări cu privire la învățământul secundar, la învățământul profesional și la învățământul superior. În patru conferințe veți avea, miile acestea de oameni,

cari mă ascultă fără a mă vedea și pe cari îi presupun, pe toți, onești, de bună credință, cu dragoste pentru învățământ, cu respect față de autoritate și cu oarecare recunoaștere față de lungii ani, pe cari i-am consacrat binelui școlii românești, o întreagă concepție de reforme.

Am dreptul să aștept de la d-voastră nu numai o înțelegere, dar acea înțelegere simpatică, fără care nimeni nu poate să înțeleagă în adevăr nimic.

Iubiți ascultători, dacă privește cineva societatea românească de astăzi, o va vedea împărțită în două, în mare parte din vina învățământului, — pe nouă zecimi din vina acestui învățământ, întemeiat cu gânduri bune, dar cu desăvârșire greșite și fără rezultat. Va vedea de o parte țerani, cari, ori dacă au trecut prin școli, ori dacă, din nenorocire, nu s'au apropiat de școală, pe cari școala nu i-a știut atrage, — căci școala trebuie să atragă, nu să silească, — sunt și astăzi în aceeași stare în care erau acum câteva decenii.

Dar o țară nu se întemeiază cu câțiva aleși, cari au primit o învățătură mai înaltă, ci se întemeiază prin faptul că partea cea mai mare a locuitorilor ei se împărtășește de o cultură națională, patriotică, umană, de caracter practic, în stare să facă din niște oameni cu mult mai mult decât ceia ce ar fi fost fără această învățătură.

Avem o masă imensă de țerani, cari, chiar dacă s'au apropiat de școală, nu au folosit nimic dintr'înșa în ceia ce privește rostul lor. Adevărata învățătură este aceia care ajută pe om la rostul lui, nu la rostul străin de dânsul. Și un țeran care, după ce a mântuit școala primară, lucrează pământul lui tot așa de rău, un țeran care alături de agricultura lui nu știe să găsească alt izvor de venit, care și agricultura aceea o face pe linia strămoșească fără nicio îndreptare și fără niciun fel de adaos, un țeran a cărui știință de a ceti îl ajută numai să priceapă gazetele proaste, care invenimează sufletul, și a cărui știință de a scrie îl ajută numai să facă denunțuri și petițiuni, țeranul acesta mai bine nu ar fi învățat la școală.

Iar, de-asupra acestor țerani, rămași ca în vremurile vechi, se întinde o clasă ieșită din școli mai înalte, care, cel puțin pe jumătate, vede în Stat izvorul nesecat al unor venituri

căpătate cu cât se poate mai puțină muncă, o clasă care are de zece ori mai multe pretenții decât munca pe care o cheltuiește, o clasă care aparține altei culturi decât cultura tradițională a țeranului, o clasă care trăiește din ordinea de lucruri actuală.

Dacă mâne s'ar schimba această ordine de lucruri, clasa aceasta ar rămâne muritoare de foame, fiindcă, prin inițiativa ei și prin munca mânilor ei, această clasă nu poate să-și câștige pâinea.

Patruzeci de ani am văzut acest spectacol, patruzeci de ani cu mâinile legate am văzut această operă de ruină, fără s'o pot îndrepta.

De câte ori a fost un prilej, de atâtea ori am spus că primul lucru care trebuie schimbat este școala: Veți schimba școala, veți schimba sufletul.

În afară de aceasta puteți introduce, în orice domeniu, orice schimbări. Dacă școala nu va ridica mai sus sufletul cinstit al țeranului și dacă școala va continua să creeze sufletul fals al orășenilor, țara aceasta nu poate merge.

Eu nu am venit la Ministeriu, când a sosit așa de târziu pentru mine ceasul în care pot înfăptui ceva, atunci când atâția alții cari nu pot înfăptui nimic s'au găsit în locul unde astăzi, cu trudă și în fața unor dușmăanii neleale și nemeritate, caut să aduc schimbări de lucruri pe care foarte multă vreme le-am avut în conștiința mea, — eu nu am venit la Ministeriu cu improvisații de pe o zi pe alta; este gândul de patruzeci de ani al unuia din oamenii cei mai strâns legați de școală, și, pot zice, al omului care în această țară a fost mai strâns legat de școală și de cultură decât oricare altul.

Am început cu o operă de legislație care nu a atins învățământul primar; dar ceia ce n'am putut face prin legi și ceia ce, poate, dacă nu voiu fi silit, nu voiu face prin legi, am făcut prin regulamente de îndrumare pentru acest învățământ primar. În foarte puține cuvinte caut să vă lămuresc aici, tuturor, oricărei categorii din societate ați aparține, aceia cari nu aveți cultură sau aceia cari o primesc greșit, caut să vă lămuresc care este sensul în care am început să reface învățământul primar, în care cred că, ajutând Dumnezeu și sprijinul Regelui iubit al acestei țări și cu înțelegerea imensei majorități

de oameni onești și neinteresați, voi putea duce la capăt oste-neala mea pentru folosul României.

Școala primară a fost atâta vreme aceiași și la oraș și la țară, de și nevoile de la oraș sânt unele, nevoile de la țară altele. Școala primară de la țară, ca să spunem adevărul, nu a fost decât o preparație pentru ca elevul să fugă de la țară, să vină la oraș, unde trebuie să răsbată numai aceia cari sânt potriviți pentru a ajunge mai târziu în rangurile cele mai înalte ale societății. O îmbulzeală de săteni declasați, acesta a fost în mare parte rezultatul confuziei dintre școala de oraș și dintre școala de sat. Veți crede poate că gândul meu este să fac un tip de școală de sat. Nu: sânt atâtea feluri de orașe, sânt atâtea clase în fiecare oraș și, mai ales, sânt atâtea feluri de sate.

Prin urmare, va trebui pentru acest învățământ fundamental, pentru singurul învățământ pe care Statul este dator să-l ajute cu jertfele sale, va trebui ca pretutindeni să se găsească școala potrivit cu locul unde se găsește, pentru ca nouă zecimi dintre elevii acestei școli să rămână acolo, să-și îndeplinească datoria economică mai bine decât fără școală, sau cum, cu o școală mai proastă, o îndeplineau părinții lor. Școala primară nu este o fabrică de coconasi, cum, de altfel, nu numai la sate, dar și la orașe fabrica aceasta de coconasi, nenorocirea acestei țeri, trebuie să înceteze. Trebuie să se facă, dacă se poate, din coconasi oameni de muncă, și nu din oameni de muncă tot felul de coconasi netrebniți, cari, când îi satisfaci, te laudă și, când nu-i poți satisface din bugetul acestei țeri stoarse, calomniază și insultă. Caut, în noua alcătuire a școlii primare, la care lucrez cu ajutorul devotaților funcționari ai Ministeriului Instrucției Publice, în cari am găsit de la început atâta înțelegere și atâta sprijin, caut să fac din această școală organismul de căpetenie al fiecărui sat. Nu satul de o parte și școala de altă parte, fără niciun fel de legătură decât că domnul învățător face cutare politică și duce la alegeri pe alegător ca să voteze buletinul partidului său.

Mie îmi trebuie satul care să primească din inimă pe învățător și învățătoare, și să fie însuși sufletul întrupat al aceluia sat, dintre învățători, acela la care mă gândesc în rândul întâiu: directorul.

Eu știu ce a fost până acum în ceia ce privește direcțiile.

Poate o pătrime să fi fost direcții acordate de ministru sau de organele Ministeriului după vrednicie; în cele mai multe cazuri au fost o răsplată pentru servicii politice. Eu nu fac nicio politică la Ministeriu. Eu n'am primit locul pe care îl ocup pentru a face politica nimănui, nici pentru a schimba politica nimănui. Eu nu sufăr în fruntea învățământului oameni cari sânt acolo pentru rosturi politice și cari sânt capabili să introducă numai turburare în țară prin tot felul de adunări anarhice, care șapă autoritatea necesară, și în învățământ și pretutindeni. Prin urmare, vreau ca directorul, în fruntea acelor învățători cari trebuie să înțeleagă satul, să-l întrupeze, să-l călăuzească, vreau ca acest director să fie ales de colegii săi, ca și în învățământul secundar; se vor aduna învățătorii fiecărei școli și vor înfățișa ministrului trei nume de oameni în cari își pun încrederea, iar ministrul va cerceta titlurile acestor oameni și va alege pe cel mai vrednic. Il va alege nu ca să rămână până la o schimbare de guvern, pe care am toate motivele să o cred foarte îndepărtată, ci ca să rămână acolo sprijinit pe încrederea colegilor săi și pe iubirea sătenilor, dacă se poate, o viață întreagă, cum erau vechii învățători, înainte ca satele să fie otrăvite de politica de club.

Acești directori vor căuta să dea o școală pe care eu o doresc mai puțin tristă, mai puțin rece, mai puțin urâtă decât școala de acum. Eu doresc o școală cu cerdac de jur împrejur, în care copiii să poată alerga și în recile zile de iarnă; doresc o școală împodobită cu scoarțe, cu covoare, cu tot ceia ce produce lucrul de mână, așa de ales, al femeilor din sat; o doresc împodobită cu tablouri, cu icoane, cu portrete, nu ale ministrului, care se schimbă, ci ale oamenilor de ispravă de acolo, din sat, ale bătrânilor satului, ale binefăcătorilor satului. O școală luminoasă, care să fie deschisă de dimineața până seara sătenilor. Iar, când sătenii au nevoie să se adune undeva, școala să fie deschisă pentru dânsii seara — s'a și dat ordin și se vor face seara șezători; vor veni copiii și vor ceti pentru alți copii și pentru părinții lor. Școala va fi vie, de dimineața până seara, nu o școală urâtă, goală, care numai în anumite ceasuri se umple de zgomot și în care vine fiecare copil așa cum l-a lăsat de acasă, neîmbrăcat, neîncălțat — și unii oameni spirituali au crezut că este mai bine să vină copilul cu picioarele înghețate

sau pline de noroiu decât să se facă și la noi ceia ce se face într'o bună jumătate din Europa: să se încalțe cu galoși de lemn, cari se chiamă saboți, și au deslănțuit o întregă companie, care nu este de saboți, ci de sabotaj. Copiii aceștia să fie primiți cu un zimbet de învățători, pieptănați când nu i-a pieptănat cineva acasă, învățați să-și coasă hainele de pē dâșii; să fie așezați frumos, mulțămii, în băncile lor, hrăniți din ce se poate, și și din pomana celor bogăți, în loc să vină unii îmbrubați, iar ceilalți lihniți și să li se dea aceleași note și acelora cari nu au mâncat și acelora cari au mâncat mai mult, ceia ce este o nedreptate.

În această școală să nu se predea teorie. Murim de teorie. Gazetele sânt pline de teorie. Cu cât știe cineva mai puținăcarte, cu atât face mai multă teorie. Să se învețe, înainte de toate, lucruri care trebuiesc unui om cult și, mai ales, unui om cult de acolo, din locul unde se găsește, pentru că altfel se pregătește un Engles sau un American și altfel se pregătește fiul lui Badea Ioan.

Dacă fiul lui Badea Ioan va fi învățat așa cum este învățat fiul lui Mister John, apoi fiul lui Badea Ioan este incult, fiindcă el are cultura unei țeri unde nu va trăi niciodată, și nu are cultura țerii în care trăiește.

Mai puțină teorie, mai puține manuale învățate pe de rost, mai puține vânzări de cărți pentru profitul domnului învățător, mai puțină tarabă!

Cum Isus a gonit pe învățători din templu, Statul român trebuie să gonească din școli politica și negoțul.

Nici tarabă, nici club.

De o parte școala, de altă parte biserica sfântă, cu slujbă la fiecare serbătoare, la fiecare Duminecă, pentru că una se leagă cu alta.

Știu că lucrul acesta în sufletele seci nu pătrunde, dar eu n'am trăit pentru sufletele seci, eu am trăit ca să înviez sufletul omenesc, chiar atunci când nu era într'însul izvorul de viață.

Să se învețe în școala aceia de sat meșteșuguri, și școala de sat să producă prin aceste meșteșuguri.

Să nu fie, cum văd de la un capăt al țerii la altul, curtea școlii uscată în zile de vară și acoperită de noroiu sau de zăpadă în lunile cele rele ale anului.

Când voi intra în sat, să văd școala în mijlocul celor mai frumoase grădini.

Mănușițele copiilor să învețe de acasă a face un raiu în jurul școlii și școala însăși să fie împodobită de fiecare cu ce poate.

Mama, sora să aducă lucruri frumoase de mână. Cum se duce la icoane câte un ștergar, să se aducă la școală lucruri frumoase de mână, din munca întregii familii.

Și eu doresc încă un lucru: anume, ceia ce se lucrează în școli să se poată vinde; să fie bazarul școlii: să ajungă școala a se întreține în parte din ceia ce lucrează copiii, și absolvenții sau absolventele școlii acesteia să vină să lucreze cu elevii, în loc să stea cu mâinile încrucișate și în loc să văd ceia ce se vede în satele noastre: atâtea femei care se așează în pragul porții, în zile care se pierd și care represintă deficitul cel mare al nației românești.

Lumea de la orașe, care se primblă prin mijlocul străzii și lumea de la sate, care se așează pe pragul porții, această lume pierde vloga Țerii Românești; este sângele care curge din vinele deschise ale acestei nații.

Școala să fie oglinda satului, școala să fie mândria satului, școala să fie iubirea satului, școala să fie marele atelier al satului; în loc să se strângă satele întregi în jurul agitatorului politic, care este primejdia cea mai mare a acestei țeri în momentul de față, trezind dureri și unde nu sânt și ațâțând durerile până la răscoală, de multe ori fără conștiința crimei pe care o săvârșește, în loc de aceasta, viața satului, înălțat, înobilat, să se strângă în jurul luminoasei școli, peste care inima largă a învățătorului vrednic să stăpânească așa cum stăpânia Mântuitorul în mijlocul ucenicilor săi.

Cine crede ca mine, să mă ajute.

Cine nu crede ca mine, poate să ridice piatra împotriva acestei concepții. Pietrele ieșite din asemenea mâni nu lovesc niciodată.

II.

Iubiți ascultători,

În a doua conferință despre ceia ce este pentru mine, în interesul tuturor, în interesul acestei societăți românești, care trebuie pusă odată pe baze sănătoase și vrednice, reforma învățământului românesc, va fi vorba despre acea parte din reformă, strâns legată de părțile celelalte, fiindcă nu este vorba de un lucru alcătuit din bucăți, ci este vorba de realizarea unei singure concepții întrupată în deosebite școli, va fi vorba despre reforma învățământului secundar.

Și aici, de la început, țin să spun un lucru: pentru mine învățământul secundar nu este numai acela care se dă în gimnasilor și în licee, același pentru cele patru clase care formează gimnasiul, același pentru cele patru ale liceului, ci și învățământul normal și cel comercial, și, să nu se supere Biserica noastră, pe care am servit-o și eu cu ceia ce am putut și înțeleg a o servi pe aceeași linie, și pentru învățământul seminarial.

Nu pot înțelege cum cei d'întăiu patru ani să fie deosebiți pentru acela care învață la gimnasiu și pentru acela care a intrat în seminarium sau se pregătește, dar nu în acești ani, ci mai târziu, pentru o carieră de învățător. Nu înțeleg cum poate să fie în învățământul de cultură generală, cum se va vedea, al acestor patru clase deosebiri esențiale între învățământul gimnasial, între învățământul normal și învățământul seminarial. Ar trebui să existe trei concepții deosebite ale învățământului, ar trebui să existe trei culturi generale, ar trebui să existe trei feluri deosebite de minți omenești, copilărești, pe care să le aibă în vedere fiecare din aceste categorii ale învățământului secundar. Și preotul se va forma după ce va termina cele patru clase de cultură generală, învățătorul

va căpăta pregătirea lui particulară, fie cu șase clase, fie cu șapte clase — și niciodată nu am înțeles de ce în învățământul normal să fie o clasă mai puțin decât în liceu—, după ce va avea aceleași baze, și nu într'un fel pentru învățător și într'un fel pentru acela care nu va fi nici preot, nici învățător.

Omul acela, acel luminat Român, de ispravă, pe care trebuie să se sprijine tot viitorul nostru, așa de amenințat din mai multe părți, și de invidia din afară și de păcătoasele intrigi d'inăuntru, acest om trebuie să se sprijine, oricare ar fi cariera lui viitoare, pe aceleași idei sănătoase, limpezi și luminoase ale culturii generale.

Știți că, în legile care s'au votat în luna Iunie, nu sânt prevăzute clausele care privesc învățământul seminarial și normal. Se va face mai târziu, în cursul sesiunii care se va deschide în curând, și în felul acesta, — fiindcă noi avem superstiția legalității și nouă ni trebuie totdeauna o legalitate pe care s'o călcăm, în loc să avem în sufletul nostru ceia ce poate înlocui orice legalitate—, ei bine, în felul acesta, ca să mulțămim anumiți critici, firește perfect legali în toată viața lor, se va avea și o basă legală pentru această unificare a învățământului secundar pregătitor de cariere.

Și acum vin la sensul învățământului gimnasial și la sensul, cu totul deosebit, împotriva tradiției de până acum, al învățământului liceal. Noi făcusem din învățământul secundar ceva care, în esența sa, nu era unitar, ci dublu. Gimnasiul este gimnasiu și liceul, liceu, dar noi am făcut din acestea două, așa de deosebite în ființa lor adâncă, în rostul lor de învățatură și în rostul lor social, o îmbinare fără niciun fel de folos. Cei ce au făcut legile pe care s'a sprijinit tot trecutul învățământului liceal au adoptat îmbinarea gimnasiului celui adevărat cu cele trei sau patru clase, care formau ceia ce se numia învățământul superior secundar, clasele superioare ale acestui învățământ. Dar, de fapt, nu poate să fie vorba de un singur învățământ, ci învățământul acesta este îndoit în esența sa adâncă și în folosul pe care îl poate aduce societății. Și acest învățământ nu este un element de tranziție de la școala primară la Universitate, ci un organism de sine stătător în fiecare din cele două părți din care el se alcătuiește.

Știți că în istorie până mai dăunăzi se vorbea de un vag ev

mediu, care se așeza între istoria veche și între istoria modernă și contemporană, și se spunea despre acel ev mediu, ale cărui margini au fost fixate în chip deosebit de deosebiții istorici, ca de o epocă neavând un caracter al ei, o epocă luând ceva din antichitate, continuând ceia ce fusese antichitatea, tinzând de la o vreme, din ce în ce mai clar, către ceia ce va fi societatea modernă. Istoricii n'au socotit că mia de ani, aproximativ, a evului mediu, are o ființă vie, este un adevărat organism. Ei bine, același lucru, care s'a crezut fără dreptate despre evul mediu, mia de ani presupusă, nu numai întunecată, dar lipsită de orice contur și culoare, același lucru se poate spune despre vechea concepție a învățământului secundar. Adecă el n'ar trebui să corespundă unei nevoi pe care numai acest fel de învățământ o poate servi, ci ar fi plecat cineva de la școala primară, ar fi trecut la gimnasiu și liceu, ca pe scara care duce la învățământul superior. Așa încât orice băiețuș, de la oraș sau de la țară, care intră în clasa întâiu a gimnasiului ar fi fost destinat să se înscrie la Universitate, pentru ca, acolo, să urmeze cei patru, cinci, șase ani ai învățământului superior și să se așeze în rândurile întâiu ale societății, adecă în rândurile întâiu ale pretențioșilor cari se cer satisfăcuți în mare parte din budgetul Statului. Și, din această cauză, a fost o neconținută sorbire de elemente muncitoare, harnice de la rosturile câmpurilor, atelierelor, prăvăliilor, de la rosturile serviciilor pe care fără dreptate le considerăm inferioare,—fiindcă nu există serviciu inferior decât acela pe care nu-l faci din toată inima, acela pe care-l faci fără onestitate, acela în care înșeli lumea, și servicii înalte sânt toate acelea în care se vede o adevărată inimă de om încălzită pentru opera pe care o îndeplinește, un adevărat spirit omenesc care are totdeauna conștiința demnității lucrului de îndeplinit.

Dar gimnasiul, în care intră copilul care și-a terminat învățământul lui primar, cu sau fără școală complimentară,— și am introdus anumite avantagii pentru acela care pe lângă școala primară a urmat și un învățământ primar superior,— trebuie să fie în cei patru ani ai săi un organism școlar deosebit, destinat culturii generale, dând nu numai cunoștințele de care cineva are nevoie neapărat în viață, — de sigur și acelea trebuie să fie, dar, înainte de toate, domnilor profesori, și aceia

cari socotiți că trebuie atacat șeful vostru în gazete, care nu vă servesc pentru folosul învățământului, ci pentru alte scopuri—, ci aceia ce trebuie să formeze omul d'înăuntru, omul armonios, omul sănătos, omul cu iubire pentru lucruri vrednice și folositoare, omul capabil de a da de la dânsul, fără a cere prea mult, ceia ce este necesar pentru dezvoltarea unei societăți. Omul de ispravă, Românul întreg, de care avem nevoie. Nu fabricațiile acestea de până ieri, în care era ceva specialitate și supt specialitatea aceianimic. Căci nicio specialitate nu poate să fie în adevăr folositoare pentru oameni, nu numai pentru o anumită ocupație umană, abstractă, decât când își înfige rădăcinile într'o cultură generală, ea însăși legată de instinctele cele mai vechi și cele mai sănătoase ale unui popor.

Din cele patru clase, după reforma de care, orice ar zice oricine, voiu rămânea mândru că am înfăptuit-o, și nu cred că vre-odată un om cuminte și luminat s'ar putea atinge de moștenirea mea în acest domeniu, din cele patru clase ale gimnasiului, pe care l-am întemeiat trebuie să iasă, prin învățăturile lucrurilor folositoare, minți raționale, cu cunoștințele de folos pentru ocupația practică a fiecăruia.

Să se predea înainte de toate lucrurile care curăță sufletul, care-l înalță, care-l împodobesc, care sânt capabile a face din copilul acela, când își va avea o carieră, unul care să nu râvnească nici la înalte situații oficiale, nici la ceia ce poate să fie mai strălucitor în domeniul științii sau literaturii. Anumite excepții da, dar eu vorbesc de generalitate.

Să facem înainte de toate un bun cetățean, un cetățean care să dea societății românești ceia ce nici unul la mie dintre Români de astăzi nu-i dă în adevăr.

În acești patru ani să învețe matematici, să învețe limbi străine, — mai ales să învețe foarte bine o limbă străină, dar să aibă oarecare cunoștințe și despre alte limbi moderne, fiindcă altfel nu li înțelege literatura, și un copil între zece și patrusprezece ani învață uimitor de răpede limbile străine. Dar, pe lângă ceva noțiuni de literatură, — limba greacă este prea grea și trebuie trimeasă, cu toate imensele ei avantagii, de care are nevoie orice suflet omenesc: la liceu —, se vor învăța ceva matematici, științe naturale. Dar înainte de toate în partea care-i trebuie sufletului omenesc: planta nu va fi pen-

tru elev un prilej de descriere a elementelor din care se compune și al învățării pe de rost a clasificăției lui Linné, cum nici geologia nu-i va împodobi mintea cu tot felul de termeni, greu de reținut, pe cari îi învață cineva, cum mi s'a întâmplat și mie de câteva ori în viață, dar aceasta nu împiedecă pe nimeni a-i uita de a doua zi. În toate științele acestea se va avea în vedere partea educativă și umană.

De aici necesitatea schimbării programului și de aici înlăturarea manualelor neînsuflețite, care nu transmit nimic direct de la profesorul-părinte la elevul său, de aici toate lucrurile pe care sufețele astupate nu le vor înțelege niciodată.

Pe lângă acestea, cât mai multă lectură literară, care formează nu numai stilul, dar însuși sufletul omenesc. Sufletul acesta să devină accesibil prin lecturi bune la înțelegerea oricărei literaturi, chiar și acela care, mai târziu, va fi meșteșugar, va fi țeran cult, ca țeranii aceia danesi, ale căror case cuprind tot ceia ce este necesar pentru prima treaptă a culturii. În rosturile acestea modeste ale lor, sprijinitori de căpetenie ai Statului, care se încrede în această clasă mijlocie, sprijinitori conștiinți, pe când ceilalți sânt foarte dese ori sprijinitori printr'un admirabil instinct.

Elevul să ajungă în stare a aprecia tot ce este frumos și tot ce este bun, și pentru aceasta se vor face lecțiile altfel decât astăzi. Va fi pus, ca în Polonia, în fața tablourilor și celorlalte opere de artă din Musee. Să vedem și noi ceia ce am văzut eu de atâtea ori în școlile acestei țeri vecine, în care pulsează așa de puternic sufletul unui mare popor trecut prin toate durerile: să vedem copiii atenți, când profesorul sau profesoara li destăinuiește tainele trecutului său face să se simtă elementele frumuseții unui tablou sau unei opere de sculptură. Să-i vedem și pe ai noștri, cum am văzut de atâtea ori în America, nu uitându-se cu ochii asupra ilustrațiilor proaste dintr'un manual rău tipărit, în care în orice cas nu se pot da colorile, ci, cu carnetele în mână, alegând obiectele care li plac, copiindu-le, ducându-se cu o sfântă bucurie copilărească spre învățătorul sau învățătoarea lor și arătându-li isprava pe care au făcut-o.

De aceia nu gimnasiul ca primă scară către pretenția de gradul al doilea, care e liceul, și către scara ceialaltă, care duce la

pretenția de gradul al treilea, învățământul superior. În ceia ce privește liceul, acest liceu cu cele trei clase ale lui este pregătirea pentru cultura generală la un nivel mai ridicat.

El trebuie să dea lucruri care mai târziu se vor învăța fundamental în Universitate.

Deosebirea între liceu și Universitate e numai aceasta. În liceu se primesc deci cunoștințele superioare de basă, dar fără ca aceste cunoștinți să fie înfățișate în feluri deosebite, fără a i se cere elevului ca el să aleagă și să creeze. Pe când rostul Universității este, înainte de toate, să asculte toate părerile, să judece cu mintea ascuțită toate problemele, să-și găsească fiecare direcția corespunzătoare sufletului său și să dea societății cunoștinți care să fie trecute în sufletul creator al tânărului.

Acelora cari critică, n'am pretenția de a li închide gura, căci gura omului numai pământul o astupă, ci am numai intenția de a li deschide puțin mintea. Fiindcă răutatea este pe trei pătrimi neînțelegere și numai pe o pătrime în adevăr răutate. O anume inocentă prostie ascuțită se numește răutate.

De aici bacalaureatul reformat, o școală de judecată și de exprimare, și nu de reconstituire a cunoștinților, cum a fost până acum. Nu talantul care ruginește, ci acela din Evanghelie, pe care omul de ispravă îl redă stăpânitorului mai bogat și mai de preț. De aici bacalaureatul de judecată și de bună rostire, încredințat înainte de toate profesorului universitar care presidează, fiindcă bacalaureatul nu este pentru profesorul secundar, ci pentru profesorul universitar, care își primește atunci viitorul ucenic. Căci nu se va mai întoarce tânărul înapoi acolo unde a învățat, ci va porni pe drumurile unde călăuză trebuie să știe dacă duc către ținta pe care și-au ales-o oameni în adevăr capabili să le urmeze.

Concepută astfel autonomia științifică, culturală și didactică a gimnasiului și autonomia, supt aceleași raporturi, a liceului, vom izbuti să dăm ceia ce n'am avut până acum: o direcție potrivită cu tradiția unui popor chibzuit și cuminte, care nu ia din afară ceia ce nu se potrivește cu sufletul său și care are curajul de a vădi înaintea tuturor ceia ce bogăția acestui suflet, format în multe veacuri de cultură, este în stare să dea în civilizația generală a omenirii.

III.

Iubiți ascultători,

In această a treia conferință vreau să încerc a arăta, pe scurt, care sânt intențiile, fiindcă până acum nu s'au votat legile trebuitoare, intențiile privitoare la două alte ramuri de învățământ, învățământul comercial și învățământul industrial.

Incepem întâiu cu învățământul comercial, pe care-l avem de o mulțime de vreme și care produce foarte înzestrați candidați la deosebitele funcțiuni de Sîtat, dar care a dat un număr foarte mic de negustori și mai ales a dat un număr foarte mic de negustori mici. Fiindcă noi avem nevoie mai ales de acești negustori mici, cari să poseadă o cultură mai ridicată dar înainte de toate să-și aibă rosturile lor negustorești, putând începe de la foarte puțin ca să se ridice prin vrednicie și prin economie la situațiile cele mai înalte în viața economică a țerii.

Școlile comerciale, cum se știe, acestea care produc în mare parte funcționari și în așa de mică măsură negustorii de cari avem nevoie, sânt de două feluri: sânt școli comerciale inferioare și școli comerciale de grad mai înalt, care se chiamă superioare.

Aceia cari au binevoit să urmărească aceste conferințe știu că un învățământ comercial superior, care se începe de la clasa I-a, ca învățământ pur comercial, mi se pare greșit. Trebuie ca primele patru clase să fie ale gimnasiului, iar, după ce s'au terminat aceste clase și după ce s'a căpătat acea cultură generală de care oricine, în orice situație, are nevoie, după aceea vin anii de specialist, și, cum vin cei trei ani de specializare pentru preot, cum vin pentru învățător, tot așa vin

și pentru acela care se leagă de cariera comercială. Inșă învățământul comercial care începe de la clasa I-a și merge până la clasa a VII-a pe linii comerciale îmi pare neinteligibil și imposibil de admis. După ce s'a ajuns la însușirea culturii generale, trebuitoare oricărui om care face parte dintr'o societate civilisată, numai după aceea vin anii de pregătire pentru cariera de negustor mare sau de funcționar de bancă.

Dar mărturisesc că grija mea pentru școlile comerciale superioare este mult mai mică decât cea pentru școlile comerciale inferioare. Greșala noastră cea mai mare, de când am trecut la cultura europeană și am părăsit tradiția noastră, este că am vrut de la început să facem lucrurile cele mai mari, cu mijloace puține supt toate raporturile, și ca mijloace bănești și ca mijloace intelectuale, fără concursul societății. Noi am vrut să facem o săritură de pe urma căreia, dacă nu ni-am frânt picioarele, este că aceste picioare erau foarte solide, dar am ieșit cu oarecare pagubă dintr'o așa de îndrăzneță încercare.

Pentru a recăpăta clasa de mici negustori în unele părți ale țerii, unde au fost negustori români și acum nu mai sânt, ori, cum este cazul pentru Ardeal, în care nu a fost o clasă de negustori români, afară de Compania grecească, în care erau înscriși și Români, ba, după o bucată de vreme, a fost alcătuită mai mult din Români, pentru a crea clasa de mici negustori, fără a atinge drepturile nimănui, fără a îngusta pe Sas, pe Ungur, în rosturi pe care și le-au câștigat, ci numai să așezăm și pe ai noștri acolo, ca să nu se mai vadă orașe în Ardeal în care îți umblă ochii pe firme și este foarte rar să întâlnești una românească, în același timp când la București unii oameni de acolo se îngrămădesc după slujbe la ușile Ministeriilor, pentru aceasta trebuie să dăm o atenție deosebită școlilor de comerț inferior. Și, iarăși, lucrul de căpetenie în aceste școli de comerț inferioare este reducerea teoriei la rostul pe care îl poate avea. Viitorul negustor nu trebuie să fie lipsit de cultură generală, nu trebuie să fie un om incapabil de a înțelege o reprezentație de teatru, de a deosebi un tablou frumos de un tablou urât, ci să aibă ca învățătură a lui măcar atâta cât aveau înaintașii lui, când la zugrăvirea unei biserici alergau la un meșter bun și știau ce sfaturi să dea meșterului bun pentru

ca biserica să fie o biserică bine zugrăvită. De sigur că acest negustor mic trebuie să aibă oarecare experiență de literatură, pentru ca să nu fie clientul celei mai păcătoase literaturi din lume, literatură care se răsfată la vitrina multor librării din provincie, întreținută fiind de inexperiența unor astfel de oameni. Dar el, înainte de toate, trebuie să fie negustor.

Aceste școli comerciale inferioare trebuie să dea cunoștinți, de sigur, care se asemănă cu cunoștințele de la gimnasiu. Dacă ar fi cu puțință să se dea toate cele de la gimnasiu, ar fi foarte bine, dar trebuie să se mai taie ceva din ele pentru ca omul să aibă pregătirea lui specială.

Dar, mai ales, și nu știu cum să subliniez mai bine lucrul acesta, ar trebui ca în școala comercială inferioară să se creeze spiritul negustoresc, precum în seminarium trebuie să se creeze spiritul preoțesc, precum în școala normală, care dă pe învățător, trebuie să se creeze un spirit anume, care este spiritul acestui învățător.

Din cunoștințe nu iese spiritul, dar din spiritul însuși, din aplecarea sufletească, din dispoziția aceasta particulară, se nasc, prin silinți, prin străduințe, cunoștințele. Adevăratul negustor este acela care aduce acest spirit: un fel de vitejie, de curaj, în a înfruntă riscul, de echilibru sufletesc. Se cere omul care să fie în stare a se împotrivi unui an rău, căre să fie destul de dibaciu să se potrivească după împrejurări, să nu pretindă a impune clientului ceia ce vrea să vândă, ci să găsească mărfurile potrivite pentru gustul și pentru nevoile clientului, să facă, adică, aceia ce făcea comerciantul german înainte de războiu și de sigur că, într'o măsură mai mică, face și acum: să cerceteze piața cu nevoile ei, să întrebuițeze cele mai mari silinți pentru a crea legătura aceasta dintre negustor și client.

În programul,—nu de caracter foarte precis, fiindcă de astfel de programe mă tem și nu cred că un profesor bun are nevoie de ele—, dar în schița de program, mai curând în îndreptarul care ține loc de program, vom căuta, eu și ajutorii miei de la Ministeriul Instrucției, să facem această mare prefacere. Să scoatem din școala comercială inferioară, care este mult mai necesară, încă odată o spun, decât cea superioară, tot ceia ce este învățătură pentru notă, învățătură pentru examen,—care

din fericire, acum, nu mai există, căci am desființat examenul de sfârșit de an, spre bucuria, nu numai a elevilor, dar și a profesorilor—, să scoatem orice învățătură care stă prin ea însăși și în locul acesteia să punem învățătura care servește un anume scop. Să miroase a comerț în școlile comerciale, cum să miroase a smirnă și a tămâie în seminarii. Să fie **trudă multă într'un** cadru smerit, iar nu pretenții nesfârșite fără multă muncă, în tr'un cadru pretențios. Ori facem altfel de școli comerciale, ori mai bine ne lipsim de dânsule, și să lăsăm pe aceia cari doresc să fie negustori a intra la un alt negustor, după datina cea veche. La început era greu, dar, dacă băiatul era de ispravă, ajungea și el la ceva, ba până și la mâna fetei jupânului, pe când de la școala comercială nu se alege la urmă nici măcar cu o căsătorie cu una din fetele profesorilor, care, de obicei, nici nu aduc zestre. Ori avem a face cu o școală care să păstreze tot ceia ce era bun în tradiția cea veche, ori, atunci, ne întoarcem la tradiția cea veche și să nu mai întreținem în zădar școli care, supt formă comercială, nu pregătesc altceva decât funcționari. Dar eu cred că vom ajunge să biruim spiritul cel rău de acum și să atingem ceia ce este în adevăr folositor societății.

Vin acum la a doua parte a acestei conferințe, la școala de meserii, aceia care pregătește pe industriasi. Aici sânt multe lucruri de spus, și mai ales sânt multe prejudecăți de înfruntat. Sânt și multe păcate de trecut, pe care, cu durerea acelora cari folosesc de pe urma acestor păcate, trebuie să le înlăturăm.

Toată critica ridicată împotriva concepțiilor mele vine din deslocuirea unor oameni cari stau foarte comod într'o situație din care societatea nu folosea nimic. Imi pare foarte rău că i-am deranjat, dar îmi este imposibil să fac altceva decât deranjându-i. Nu este vorba de cultivarea mai departe a unei anumite categorii de parasiți, ci este vorba de deparazitarea întregii vieți publice, pentru ca această viață publică să nu înfățișeze altceva decât oameni cari muncesc și folosesc de pe urma muncii lor în proporția în care muncesc.

În ceia ce privește școlile de meserii, le avem și mai modeste și de un caracter mai înalt. Școlile acestea de meserii se țin pușintel într'o lume deosebită de lumea școlilor de teorie: de

o parte, gimnasiul și liceul în vechea concepție și, de altă parte, școala de meserii, gimnasiul și liceul uitându-se cam de sus la școala de meserii. Acolo se creiază calfele, care vor deveni pe urmă patroni, dacă vor avea noroc, pe când, dincoace, este lumea suptire. Foarte mare greșală, și, prin reforma învățământului secundar, care este cuprinsă în legea pe care au primit-o mai toți foștii miniștri de Instrucție și care a trecut în Corpurile Legiuitoare cu aprobarea aproape generală, am introdus în oarele de după masă lucrul manual în foarte gimnasiile și chiar, într'o anumită formă, în licee.

Știu foarte bine că până acum foarte puțini au pus în practică această cerință a legii. Dar eu sânt om răbdător, și peste câtăva vreme o să am inspectorii miei, iar inspectorii aceștia vor căuta să execute ceia ce prescrie legea. Natural, într'o formă la o școală, în altă formă la altă școală, după necesitățile și după posibilitățile de acolo. N'o să punem să lucreze lemnul într'o regiune în care nu este lemn, și n'o să punem tot temeiul, la școlile de fete, pe o anume fabricațiune industrială în legătură cu portul popular. dintr'o regiune în care nu este o tradiție în acest sens. Directorii vor avea toată libertatea să alege care este învățământul manual de dat în oarele de după amiază. Ei își pot alege colaboratori, pe cari eu îi văd foarte modeste și foarte puțin plătiți. Pot chiar să fie, nu numai decât maștri, ci tocmai elevii de la școala de meserii superioară, elevele de la școala de țesătorie, și astfel se pot înlocui și cheltuielile cele mari, banii risipiți fără gospodărie, până acum. Să se facă în anul întâiu puțină croitorie: să nu vină elevii cu coatele găurite și genunchii rupți; în al doilea an să se facă puțină cismărie—a-și face cineva ghetete va fi poate o nevoie în societatea viitoare, după ce multe lucruri pe care nu le prevedeam noi se vor fi produs, și să fiu iertat să nu spun ceia ce prevăd în acest viitor —, iar, în al treilea an, se poate face ceva lemnărie, și, în anul al patrulea, lucruri de metal, cum se face în America. În felul acesta ar fi puțină școală de meserie și în școala care nu este de meserie: în gimnasiu și liceu, și aș dori chiar ca în cea de meserii să nu se mai facă lucruri de lux ca pentru expoziția de sfârșit de an, foarte lăudată. Este mult mai sănătos să se facă lucruri mai modeste, chiar dacă nu atrag privirea. Prea sântem, în toate domeniile, de expoziție. Să ne de-

prindem a fi modești, cum au fost înaintașii noștri, cari nu aveau vitrina plină, dar din casa lor nu lipsia nimic.

Și aș vrea ca acest învățământ manual să producă și lucruri de folos, care să se poată schimba, să se poată vinde, ajungând o școală să facă băncile și catedra, să lucreze uniforme, unele școli de fete furnisând anumite lucruri pentru dânsese și pentru alte școli, chiar școlile de băieți.

Școala de meserii trebuie să fie ca un roi de albine harnice. In loc să se audă cum se recită lecțiile înaintea profesorului sau cum scârțâie condeiul pe hârtie pentru a face o temă frumoasă, să se audă neconținut, în fiecare moment, ciocanul care lovește pe nicovală, uneltele care taie lemnul. In rândul întâiu să fie acestea.

Și se poate întâmpla ca teoria să treacă în ceasurile de lucru. In acest sens vom căuta să îndreptăm programul acestor școli. Cum, în mănăstirile de odinioară, călugărilor nu li se făceau lecții de teologie, dar, când se adunau la trapezărie pentru prânzul lor, ieșea cineva în amvon, și acolo cetia din scrierile Sfinților Părinți, de se săturau călugării de pânea trupului și în același timp li intra pe urechi și hrana sufletului.

In felul acesta dorim practica: în rândul întâiu, practica aceea care cere cele mai mari silințe și dă cele mai puține răsplătiri. Astfel se va ajunge a face din școlile care ne costă atâta pentru a crea oameni netrebncici, școli care ar costa Statul foarte puțin, fiindcă în cea mai mare parte s'ar întreține, cum, în anumite penitenciare, se fac lucruri de cea mai bună vânzare, care ușurează sarcinile Statului (exemplu, tipografia, ceramica de la Văcărești).

Astfel, la școlile de meserii, maștrii ar avea să treacă în primul rând, iar domnii profesori de teorie ar fi numai niște modești auxiliari. O răsturnare a scării valorilor. Acela care corespunde mai mult cu scopul școlii, acela primează acolo; ce lalt, teoreticianul, are alt domeniu, în care își poate manifesta aptitudinile.

In sfârșit, vreau să mai adaog încă un lucru: vechii maștri de la noi se formau ca ucenici și calfe supt conducerea maștrilor lor, mâncau împreună cu dânsul, participau la viața lui supt toate raporturile, își dădeau sama, în felul acesta, cum nu-și dă samă elevul de la școala de meserii, de greutățile vieții, și a-

tunci se oțeliau înaintea ei și nu se dădeau înapoi înaintea greutăților pe care le întâmpină oricine la început. Cât de dulce este să biruie cineva aceste greutăți! Eu, care de vre-o douăzeci-treizeci de ani fac și tipografie, am lucrat în odăi fără foc ani întregi de zile, alergând în fiecare moment să controlez lucrul și materialul, să văd cum lucrează tovarășii miei, muncitorii, acolo înăuntru, și în felul acesta am învățat lucruri pe care nu le-aș fi învățat numai din cărțile despre istorie sau alt subiect. Și mi-au prins bine și această osteneală și acest frig. Să se deprindă și viitorii maestri în contact neconținut cu învățătorii lor. Intre o școală de meserii și între atelierul din localitate să fie o legătură. Să fie chemat din când în când și un fost elev al școlii, care este acum un maestru, ca să lucreze împreună cu ceilalți, și ceilalți să se ducă din școlile lor bine încălzite, bine luminate și bine mobilate în sărăcia și în modestia maestrului.

Eu voiu căuta, potrivit cu posibilitățile unui budget mai bine ordonat decât cele de risipă prostească de până acum, să fac **un lucru**: să subvenționez atelierelor care sânt în stare să primească și să furnizeze maestri. Și aș adăogi eă, așa cum sântem noi obișnuiți să răsplătim după **un număr de ani pe profesori**, înaintându-i, dându-li gradații, să schimbăm basa gradațiilor; ele să nu fie numai gradații de timp, ci, de la un capăt până la altul, gradații de merit, fiind plătit mai mult acel director de școală de meserii, împreună cu profesorii cari stau în jurul lui, care a izbutit să dea **un număr mai mare de maestri adevărați**, iar acela care creiază funcționari să se aleagă cu satisfacția că va avea pe pragurile Ministeriilor un mare număr de persoane cărora li va fi stricat, printr'o direcție greșită, viața întreagă.

IV.

Iubiți ascultători,

Această din urmă conferință se va ocupa de învățământul superior, învățământ superior care însemna înainte numai Universitatea și care, după reforma votată în Iunie, cuprinde, pe aceeași linie și în același grad și alte așezăminte, care erau considerate înainte de votarea legii ca niște așezăminte de specialitate, fără a li se recunoaște caracterul acesta universitar. Adecă, de acum înainte, întră alături cu Universitatea și Școala de Arte Frumoase și Școala de Musică, devenită acum o Academie de Musică, și chiar, la Ministerele lor, Academia de Comerț și Școala de Silvicultură, care și ele pot să fie considerate în ramura lor ca reprezentând învățământul universitar.

De sigur că, în ceia ce privește acest învățământ universitar, care prin lege este lăsat acum cu desăvârșire liber, fără niciun fel de amestec al ministrului, ceia ce înseamnă, în împrejurări obișnuite, fără niciun fel de amestec al politiceii care a așezat pe ministru și care stăpânește pe ministru, și cere ministrului, atunci când nu samănă cu mine, anumite concesii, pe care ministrul se crede obligat să le facă, această autonomie, care lipsia cu desăvârșire Universităților, mă va împiedeca pe mine, și tot așa pe succesorii miei, de a ne amesteca și mai departe în această școală înaltă. Intr'aceasta este fără îndoială realizarea unei foarte vechi dorinți, pe care membrii învățământului superior au arătat-o mai mult decât odată, cerând ca acest amestec dăunător învățământului superior să înceteze, și acest învățământ superior, prin profesorii săi, în alcătuirea specială pe care-i vor da-o necesitățile recunoscute prin lege, să-și caute singur, fără niciun fel de amestec, de nevoile sale. De aici înainte, rectorul, împreună cu Senatul universitar, împreună cu

decanii, împreună cu Consiliul de Facultate, vor căuta să dea învățământului superior direcția care se potrivește mai mult cu chemarea Universităților și cu nevoile societății în mijlocul căreia Universitatea este așezată nu pentru a trăi ca o cetățuie de sine stătătoare, ci pentru a se împărtăși de toate curentele care vin din societate și pentru a trimite acestei societăți toate acele sugestii și pentru a exercita asupra ei toate acele influențe de care societatea are nevoie.

Universitatea aceasta cu desăvârșire liberă în scurtă vreme își va avea statul său. Rectorii Universităților se vor aduna — vor trebui s'o facă în această lună Octombrie, și cel mult în cele d'intăiu zile ale lunii Novembre— pentru a elabora un statut. Iar regulamentele, care, acestea, pot să fie deosebite, pe când statutul se cere a fi unul singur pentru toate Universitățile, aceste regulamente se pot elabora și pe urmă. Statutul însă, terminat până la deschiderea Corpurilor Legiuitoare, va fi supus Camerelor, pentru ca el să capete valoare de lege.

Fiindcă legea care s'a votat în luna lui Iunie nu prevede altceva decât libertatea Universităților, rămânând ca Universitățile să alcătuiască acest statut, care trebuie să fie același pentru toate Universitățile, pe când, cum spuneam înainte, în materie de regulamente, Universitățile pot să fixeze deosebirile pe care le cere locul unde se găsesc și îndatoririle la care ele sânt supuse față de o societate care se schimbă dintr'un loc în altul. Dar, bine înțeles, în ceea ce privește regulamentele — și acesta este un vechiu vis al meu,— studenții trebuie să poată trece, la un curs sau la altul, de la o Universitate la altă Universitate.

Ascultătorii miei, pe cari nu-i văd și cari mă ascultă în acest moment, sânt rugați a-mi îngădui să dau explicații cu privire la această dorință.

Universitățile au materii care sânt mai mult sau mai puțin aceleași, dar, dacă materiile sânt aceleași, dacă adevărul științific se poate vedea într'un singur fel, predările sânt și trebuie să fie deosebite. Ideia aceea că este o știință obiectivă, aceeași pentru toată lumea, în care nimeni nu are voie să pună ceva din sufletul său pentru a însufleți materia, ideia aceea o las în sama oamenilor cu inima veștejită și cu spiritul strâmt. Pentru mine orice disciplină omenească are o valoare prin ea însăși, dar are o valoare de două ori, de trei ori, de zece ori mai mare prin o-

mul care este acolo pentru a o preda. Orice știință este rezultatul unei trude omenеști și ea este gata să primească rezultatul altor osteneli, ale altor oameni, și, în fiecare moment, pe lângă ceia ce s'a câștigat, este un câmp larg lăsat ipoteselor și interpretărilor personale. Istoria Universală predată de unul, la o Universitate, va fi într'un fel și în alt fel va fi Istoria Universală predată de un altul, în alt loc. Este imposibil ca în jurul aceluiași adevăr științific, totdeauna incomplect, totdeauna pe cale de revisuire, pe cale de întregire, să nu se grămădească elementele acelea colaterale, venind din sufletul omenesc, care fac valoarea adevărată a învățământului. Cu cât se încheie mai mult un suflet de om într'un lucru, cu atât este mai mare valoarea lui. Așa încât e de mare interes pentru studenți — fără îndoială în ceia ce privește cultura, iar, în ce privește așezarea, numai întru cât o permit mijloacele Universității și mijloacele de traiu, așa de restrânse, ale Statului—, este de mare interes, zic, pentru studenți să asculte aceleași materii predate de un alt profesor. Nu se vă găsi niciodată un profesor care să întrecă pe colegii lui în așa fel încât să facă fără valoare ascultarea altora.

Ceia ce ni trebuie nouă în momentul de față sânt, de sigur, Universitățile pe care le avem. Să ne ferească Dumnezeu să mai întemeiem altele! Erau unii cari vroiau o Universitate la Chișinău și alții o altă Universitate la Craiova. De ce nu o Universitate la Timișoara și poate una la Sighet și, știu eu dacă Universitatea de la Constanța nu ar fi o necesitate? Dacă avem nevoie de Universitățile care sânt, dar avem nevoie, înainte de toate, de Universitatea unitară, care să-și aibă aceleași strânse legături. De la aceia din București la aceia din Iași, de la aceia din Cluj la aceia din Cernăuți, același spirit pretutindeni; o colaborare, o bună înțelegere, un respect de ideile altora, în locul insultelor care pleacă prea dese ori de la sufletele acelea strâmte, de care vorbiam înainte, și de la acea invidie oarbă a mentalităților inferioare. Și ar trebui, împotriva neconținutelor cârâieli și sâcâieli între profesori, care coboară pe unii dintre dâșii la nivelul unor anumite ziare și unor anumite conversații de suburbie, în loc de acestea ar trebui o adevărată frăție, și profesorii, cari exercită asupra elevilor lor o influență enormă, ar fi factorii principali pentru formarea morală a acestor tineri,

cari nu pot privi decât cu spaimă, une ori și cu desgust, la luptele acestea dintre profesori, cari, părând că urmăresc adevărul, de fapt au țința de a face să iasă la iveală o personalitate— și dacă măcar ar fi vorba de o adevărată personalitate!— în dauna altei personalități.

O Universitate liberă, conducându-se de sine, Universitate reprezentată prin mai multe formațiuni universitare, care se găsesc în locuri deosebite, să poată urmări o țință deosebită, dar să formeze un singur mare așezământ moral, un singur imens laboratoriu de adevăr, un singur izvor de veșnică însuflețire pentru oamenii cei mai luminați din societatea românească, iată ce ni trebuie. Și cred că legea care s'a votat în Iunie, tot așa de solidar ca și legile celelalte, nu prin veșnicele ciocniri de pe vremuri, ci toți reprezentanții deosebitelor partide învoindu-se pentru a satisface această dorință a Universităților, va ajuta fără îndoială scopul pe care mi l-am pus înainte.

Dați-mi voie ca, în a doua parte a acestor explicații, să ating și altceva: originea însăși a Universităților, ca să vedem din această origine, și la noi, care sânt îndrumările pe care acum Ministerul nu le mai poate nici măcar suggera Universităților, fiindcă Universitățile sânt libere să facă de acum înainte, pe răspunderea lor, ceea ce vor și, pe de altă parte, alături de arătarea acestor origini, pline de învățăminte, ale Universităților, și altceva: Din câte lucruri deosebite se cuprind într'o Universitate, așa cum sunt Universitățile acum, care este lucrul de căpetenie? Cercetarea adevărului este acela care nu li se poate lua niciodată, fiindcă niciun alt așezământ nu poate face același lucru, o Academie chiar nefiind decât un loc unde se pregătesc lucrări personale, dar unde contactul cu tineretul, prin însuși caracterul Academiilor, nu se poate întâlni. Dar, alături de această misiune neapărată a Universităților, care nu li se poate lua de nimeni, mai sânt alte misiuni încredințate Universităților, în convingerea că ele pot în adevăr să răspundă la aceste cerinți și, dacă s'ar întâmpla cumva ca Universitățile, fără voia lor poate, să nu răspundă la aceste cereri ale societății, atunci, fără îndoială că societatea, reprezentată prin guvernul ei, nu ar putea împiedeca Universitățile de a face și mai de parte acele lucruri care s'au văzut că sânt fără spor, dar, ală-

turi de ele, societatea, represintată prin guvernul ei, trebuie să creeze alte așezăminte.

Unii își închipuie că totdeauna au existat astfel de Universități și că aceste Universități au dat totdeauna avocați, medici, profesori. In această privință este o foarte mare înșelare la aceia cari nu au cunoștințe istorice sau au aceste cunoștințe istorice numai într'o formă cu totul superficială și falsă, fără voia lor, fiindcă așa a fost învățământul pe care l-au primit. Universitățile de odinioară, cele vechi, erau numai Universități de religie, de teologie și, pe alături, de atâta filosofie, câtă era în serviciul discuțiilor teologice. Universitatea, alcătuită și din profesori și din studenți, care formă un singur suflet de colaboratori și de camarazi, Universitatea aceasta nu era legată de un loc; se putea ca un profesor într'un moment să părăsească Parisul, să se ducă la Orléans, și, dacă profesorul era iubit de elevi, cari căutau de la dânsul adevărul și nu cunoștințele pentru întrebuințarea practică, atunci plecau de la Paris și mergeau împreună cu profesorul lor la Orléans. Era acea admirabilă legătură între studenți și între profesori care din nenorocire astăzi nu se mai poate întâlni. Studenții au ocupațiile lor practice, care acestea îi leagă de multe ori de un profesor mediocre, a cărui notă este utilă, și îi fac să părăsească pe un alt profesor, cu mult superior, a cărui notă nu este numai decât utilă sau este de o utilitate mai mică. Mai târziu s'au creat școli de limbă veche, cum a fost Collège de France, unde se învăța, într'un spirit laic, nu bisericesc, latina, greaca și ebraica, aceasta din urmă necesară pentru interpretarea cărților sfinte. Și, cu aceste așezăminte: cu vechea Universitate de teologie, cu Colegiul acesta Regal, Collège de France, care era pentru trei limbi vechi, nu se acoperiau toate nevoile învățământului superior. Pentru științele naturale, pentru matematici, nu era nimic. Acum, alături de aceste două așezăminte de caracter universitar, erau două școli considerate ca școli practice: era Școala de Drept și Școala de Medicină, care acestea sânt de origine foarte veche, Școala de Medicină de origine arabă sau mai bine bizantino-arabă, iar Școala de Drept, o școală de drept roman, plecată din Italia, și în special din Bologna.

Prin urmare, nu Facultăți de același fel, patru sau cinci Facultăți pe aceeași linie, ci formațiuni de origine deosebită, care

nu alcătuiau o Universitate. Și nimănui nu i-ar fi trecut prin minte, până în timpul Revoluției franceze, ideea aceasta că Universitatea ar avea două chemări, pe care cea de astăzi le are și le îndeplinește mai bine sau mai rău, și de aici, posibilitatea ca într'un viitor mai depărtat să se creeze și alte tipuri de Universitate, cum s'a încercat ici și colo.

Ar fi răs cineva în evul mediu când s'ar fi spus că la Facultatea de Teologie se pregătesc preoți și și-ar fi bătut joc la Collège de France dacă i s'ar fi spus că de acolo iese profesorii de limbi vechi. De fapt, învățământul secundar era în mâna clericilor iesuiți, în Franța, clericilor protestanți, în Germania, iar în celelalte țeri cam același lucru, și aceștia aveau Colegii în care era cineva intern. În felul acesta se făcea învățământul secundar.

Toată legătura de azi, recentă și artificială, tot sistemul acesta de Stat napoleonian, tot spiritul acesta de casarmă, cu creșterea galoanelor de la un grad de învățământ la altul, acestea sânt lucruri abia înrădăcinate, și numai în unele țeri.

În momentul de față, Universitatea, așa cum rezultă din Revoluția francesă, din sistemul napoleonian și din creația germană de după anul 1800, Universitatea aceasta are trei misiuni deosebite, care pentru moment sânt încredințate, toate trei, Universității absolut libere, rămânând să se vadă în ce fel această întreită misiune poate fi îndeplinită de către Universitate fără alt control de Stat decât acela al buneii ordini și, în același timp, al unor anumite principii sociale și politice, care sânt în legătură cu Statul, așa cum îl avem astăzi.

Universitatea cultivă știința. Am spus că nimeni nu s'ar gândi vre-odată ca, în ceia ce privește această cultivare a științii pentru tineret, să răpească Universității ceva. Am arătat care este rostul Academiilor, care, pe aceeași treaptă sau pe o treaptă mai înaltă, se ocupă de problemele științii. Dar Universitatea dă, în același timp, profesori, dă preoți, dă advocați, dă medici. Aici să mi se dea voie să găsesc că în dublul rol al Universităților, cultivate de adevăr și pregătitoare de practicieni, este un conflict de fiecare ceas. Cine apasă prea mult pe nevoile acestei practici se gândește să dea un bun medic la clinică, un bun avocat la procese, un bun preot la biserică, un bun profesor la catedră, și se poate întâmpla să negligeze acel

cult al adevărului absolut care cere mai toate momentele în studiul universitar. Se poate întâmpla iarăși ca acel profesor care se gândește înainte de toate la adevăr, care, la medicină, cercetează înainte de toate marile probleme de caracter general, care pune probleme care-și vor găsi rezolvirea numai în viitor, acela care, la drept, nu se gândește de loc ce vor face viitorii săi ucenici, intrați în societate, ci se preocupă înainte de toate de marile întrebări ale Dreptului, atât de atrăgătoare mai ales în epoca noastră de revisuire generală și, în general, acela care, în știință se va ținea în domeniul pur teoretic, poate să fie întrebant: Dar ce facem noi cu oamenii de practică, pe cari societatea îi cere?

A face o împăcare a acestor două cerințe este un lucru de mare dibăcie și de un tact foarte subtil. Noi urăm Universităților să ajungă a da și una și alta, și societatea va fi mândră de cultivatorii adevărului, cari își vor crea elevi, însă societatea va fi foarte mulțumită dacă va căpăta de la Universitate oameni cari să-i poată servi în domeniul practicei. Dar, dacă s'ar întâmpla să nu-i poată servi în domeniul practicei, atunci, de sigur, pe lângă Universitate, societatea va trebui să se gândească la altceva, și Universitatea nu va trebui să se supere, fiindcă menirea ei de căpetenie, aceea a cultivării și răspândirii adevărului, nu va fi atinsă.

Dar mai este ceva, Universitatea nu trebuie să fie numai pentru unii; ea trebuie să fie pentru toată lumea: să-și deschidă larg porțile, să biruie concurența pe care i-o fac întreprinderile particulare, unele serioase, altele de o serioșitate discutabilă. Toată lumea în timpurile noastre are nu numai dreptul, ci datoria absolută de a învăța. Când toate problemele societății le dai în mâna celui din urmă dintre oameni, când cel din urmă vagabond, prin votul lui, influențează în aceeași măsură ca și mintea cea mai luminată asupra soartei Terii, vă puteți închipui cât de mare este rolul pe care trebuie să-l joace învățământul superior în pregătirea acestor oameni. Pregătire nu de știință înaltă, ci potrivită pentru mințile lor smerite, introducând în întunerecul promițător de greșeli care pot să fie fatale la acești oameni raza necesară pentru a-i face să a-leagă între ceia ce este bine și între ceia ce este rău pentru dânșii și pentru societate.

Și nu numaii atât. Nu este vorba numai de aceia cari m'au făcut studii universitare, dar cari trebuie să ajungă la o strecurare din lumina care își are focarele strălucitoare în Universitate; este vorba de aceia cari au învățat și cari dese ori nu-și dau sama că știința se schimbă, de aceia cari sânt răspânditori ai unor neadevăruri care erau, pe vremea lor, adevăruri recunoscute și proclamate. Societatea trebuie să-și revisuiască neconținut cunoștințele, și Universitatea va avea ceva de făcut în această direcție. Trebuie să recunoaștem că până acum nu a făcut aproape nimic, și, dacă Universitatea va ajunge, prin sporul de puteri pe care i-l va da tocmai conștiința responsabilității rolului mare la care este chemată, dacă Universitatea va ajunge să răspândească această căldură, absolut necesară pentru a însufleși viața noastră într'o societate căreia îi lipsește orice unitate de vedere și orice basă serioasă de judecată, lucruri de plâns cu lacrimi de sânge, fiindcă este vorba de însuși viitorul acestei țeri și al acestui neam, dacă Universitatea va reuși, bine; dacă nu, vom lăsa ca templul acesta de marmură să săvârșească tainele sale cele mai înalte și cele mai sacre în domeniul științii, iar, alături, fiindcă aceasta este o necesitate neapărată, societatea, represintată prin guvernele ei, pe care să le sperăm de acum înainte mai puțin influențate de pasiunile cele mai urâte și de interesele personale cele mai obraznice, societatea aceasta românească ea însăși va trebui să creeze Universitatea Populară pe care Universitatea nu ar fi în stare a o reuni în chip armonios cu preocupările ei superioare.

Așa vede ministrul care acum câteva luni a dat Universităților deplină libertate și grea răspundere; așa vede el viitorul studiilor superioare în România și crede că se vor găsi în mijlocul colegilor cu cari a colaborat iubitor o viață întregă des-tute minți prevăzătoare pentru ca din această reformă să iasă tot folosul pe care el l-a avut în gând, în momentul când porțile Universităților până atunci controlate s'au deschis pentru libertatea deplină.

Prețul: 10 Lei.

VERIFICAT
1997